

حاصل ناب از تربیت دینی

زهرا مؤمنی موحد

کارشناس علوم قرآن و حدیث، استان قم

اشاره

در این مقاله سعی داریم در حد بضاعت خود، برخی راهکارهای رسیدن به محصول ناب در مقوله تربیت کودک، یعنی داشتن فرزندان صالح، را بیان کنیم این مسئله آنقدر مهم است که براساس آیات قرآن مایه روشنی چشم ما هستند. در واقع، فرزندان گل‌هایی هستند که والدین و مربیان وظیفه دارند به‌عنوان باغبان آن‌ها را به‌گونه‌ای پرورش دهند که عطر دل‌انگیزشان همه‌جا را شاداب و با نشاط گرداند.

کلیدواژه‌ها: تربیت دینی، حاصل ناب، نقش الگویی، روشنی چشم

کلید تربیت، شروع از خود

با نگاهی عمیق‌تر به آیاتی که آورده شد، در می‌یابیم حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) با اینکه خود در مسیر بندگی و تسلیم‌پذیری فرمان حق خانه کعبه را برپا کرده بودند، اما باز هم در دعای خود اول سازندگی خود را می‌خواهند؛ چراکه این پیامبر عظیم‌الشأن به یقین باور داشتند، تا زمانی که روحیه تسلیم‌پذیری را در خود ایجاد نکنند، نمی‌توانند در نسل بعد از خود آن‌ها را به‌وجود آورند.

از این رو، در کلام بزرگان بسیار آمده است که؛ فرزندان ما آن‌چنان می‌شوند که ما هستیم؛ نه آن‌طور که دلمان می‌خواهد.

بنابراین، مهم‌ترین تلاش برای ساختن جامعه سالم و تربیت نسل صالح، اصلاح خود است که حاصل آن اصلاح نسل آینده نیز خواهد بود. با این توضیح، تربیت فرزندان ما قبل از تولد آن‌ها و با تربیت خودمان آغاز می‌شود.

نقش والدین و مربیان اصلی کودک در تربیت، اساسی‌ترین نقش الگویی و تربیتی است.

تربیت دینی در واقع مجموعه‌ای از باورهاست که در فکر و عقیده فرد ایجاد می‌شود تا نوع خاصی از عمل و رفتار را مبتنی بر ضوابط مذهب، در فرد به وجود آورد. این‌گونه است که در آیات قرآن می‌بینیم حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) در دعای خود برای فرزندشان می‌فرماید: «رب اجعلنی مُقِیماً الصَّلَاةِ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی ... (ابراهیم / ۴۰)»: پروردگارا من و فرزندان مرا از برپاکندگان نماز قرار بده...

اکنون این سؤال مطرح می‌شود که محرک اصلی رسیدن به این مهم چیست؟ باز هم با استفاده از آیات قرآن پاسخ این سؤال را در می‌یابیم؛ زمانی که حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) بعد از بازسازی خانه کعبه این‌گونه دعا می‌فرماید: «ربنا واجعلنا مُسْلِمِینَ لکَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لکَ ... (۱۲۸/ بقره)»: پروردگارا ما را تسلیم فرمان خود قرار بده و از فرزندان ما هم گروهی تسلیم در برابر خودت قرار بده.

بر این اساس، یکی از محرکات اصلی در مقوله تربیت دینی، تقویت روحیه تسلیم‌پذیری در مقابل فرمان حق است.

محبت و مهربانی نیز مانند غذا و آب یکی از نیازهای کودک است. بنابراین، همان طور که برای غذا و آب مقداری معین لازم است تا احساس سیری حاصل شود و بیشتر از نیاز آن به جسم کودک آسیب می‌رساند، محبت بیشتر از نیاز نیز به روح کودک آسیب‌های جبران‌ناپذیری وارد می‌کند.

۲. استفاده از کلام زیبا و طیب

کلام، بهره‌مندی متکلم از کلمات در برخورد با مخاطب برای انتقال مقصودی معین است. البته منظور از کلام تنها سخن گفتن نیست، بلکه کلام شامل هر مطلب، محتوا و موضوعی است که بین متکلم و مخاطب انتقال می‌یابد. از آنجا که کلام بیشترین تأثیر را روی کودک می‌گذارد، به‌عنوان ابزاری برای تعلیم در دوران کودکی، اهمیت فراوانی دارد. هر نوع پیامی، چه از طریق الفاظ و چه از راه رفتارها، در موقعیت‌های گوناگون توسط کودک دریافت و در درونش ثبت می‌شود. پاک کردن این اثر بسیار سخت یا حتی غیرممکن خواهد بود. بنابراین، والدین و مربیان به‌عنوان متکلم می‌توانند با انواع روش‌های کلامی، کودک خود را تحت تعلیم و تربیت قرار دهند و به او قوانین زندگی را بیاموزند.

دوره اول زندگی، سال‌های طلایی یادگیری کلام است. کودکان هر آنچه را از اطرافیان خود و به‌خصوص کسانی که با آن‌ها رابطه نزدیک دارند می‌شنوند، به‌راحتی یاد می‌گیرند و بروز می‌دهند. همان طور که نوع زبان و گویش یاد گرفته می‌شود، محتوای کلمات نیز چه زیبا و طیب، و چه زشت و سخیف، ثبت می‌شود و در سخن گفتن کودک اثرات پایداری بر جای می‌گذارد.

بنابراین، از آنجا که نوع تکلم و محتوای کلام کودکان تحت تأثیر تقلید و تأثیرپذیری شدید از محیط است، والدین و مربیان باید با کلام طیب و زیبا، بذره‌های تربیتی صحیحی در زمین خالی قلب کودکان بکارند.

۳. حضور لذت‌بخش در مکان‌ها و محافل مذهبی بانشاط

قرارگرفتن در محیط‌های پاک معنوی مانند مسجد، مجالس علمی، مجالس ذکر و دعا، در صورتی که با میل و رغبت کودک همراه باشد، تأثیرات مطلوبی بر جسم و جان او خواهد گذاشت. همچنان که مشاهده تصویب‌های خبیث و گناه‌آلود و آزارنده موجب مخدوش شدن افکار و تخیلات کودک و بروز آسیب‌ها در رفتارش می‌شود.

کودکی که بسیاری از خاطرات شیرین خود را در مجالس مذهبی و اماکن متبرکه تجربه کرده است، در سال‌های آتی زندگی خود، حلقه اتصال معنوی ارتباط با قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام) را به‌سادگی پیدا می‌کند. بر این اساس، یکی از وظایف ارزشمند مربیان در محیط‌های آموزشی، ایجاد فضای معنوی متناسب کودک است که با انجام نمایش عملی و نمادین در تعظیم شعائر دینی، می‌توان این بستر را فراهم کرد. همچنین، اینکه کودک نمازخواندن والدین و مربی را به‌صورت جماعت یا فرادا ببیند و لحظات بسیار شیرینی هنگام نمازخواندن آن‌ها برایش رقم بخورد، تأثیر بسیار زیادی در تربیت صحیح دینی او خواهد داشت.

از این رو، چون تقلید کودکان و تأثیرپذیری از محیط در آنان بسیار زیاد است، اینکه آنان نمازخواندن والدین و اثر مهربانی آن‌ها را بعد از نماز ببینند، در نهادینه کردن تربیت نمازی در آنان بسیار مؤثر خواهد بود.

رفتارها، گفتارها و سبک زندگی والدین یا مراقبان اصلی، بر شکل‌گیری رفتارها و گفتارهای کودک تأثیر ویژه‌ای دارند؛ به‌گونه‌ای که هرگونه نقص و عیبی در حالات و رفتارهای کودک را می‌توان با اصلاحاتی که در رفتار و گفتار یا سبک کلی و الگوی زندگی والدین صورت می‌گیرد، اصلاح کرد. در نتیجه، هرگونه رفتار، کردار و گفتار پدر و مادر، مربی و معلم، و تمام کسانی که با کودک سر و کار دارند، در شکل‌گیری شخصیت کودک عاملی بسیار مهم و تأثیرگذار است و کودکان در لحظه‌لحظه زندگی این بازخوردها را دریافت می‌کنند.

● پرورش در بستر طیبات

پرورش کودک از اوآن تولد را باید در بستر پاک و طیب جست‌وجو کنیم، زیرا تربیت کودک از زمان انعقاد نطفه، بارداری مادر و پس از آن، تحت تأثیر مواجهه او با والدین، اطرافیان و محیط است. حال به چند نمونه از این عوامل می‌پردازیم:

۱. مهربانانه و صمیمی

ارتباط والدین و مربیان با کودک در این دوره از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. وقتی به نیاز طبیعی کودک، یعنی محبت، به‌درستی پاسخ داده شود و کودکان از صمیم قلب احساس کنند والدین و مربیان آن‌ها را دوست دارند و نسبت به آنان عشق می‌ورزند، برقراری ارتباط مؤثر بسیار امکان دارد و تا زمانی که ارتباط مؤثر بین مربی و متربی ایجاد نشود، هیچ‌گونه اثر تربیتی هم‌رد و بدل نخواهد شد.

نوازش و توجه والدین و مربی به کودک، به او عزت نفس و شجاعت می‌بخشد و توان روحی‌اش را در برابر مشکلات بالا می‌برد. اکسیر محبت داروی معجزه‌آسایی است که از خود اثرات خارق‌العاده‌ای به جای می‌گذارد. امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: «خداوند انسان را به خاطر شدت محبت و دوستی به فرزندش مورد لطف خویش قرار می‌دهد.»

نوازش، بوسیدن، بغل کردن، ابراز محبت و علاقه فردی به تک‌تک کودکان، از برنامه‌های حتمی و مستمر هر مربی کودک است؛ چرا که تا مربی به این حقوق طبیعی کودک که ریشه در نیاز او دارد توجه نکند، اثر تربیتی مثبت نخواهد داشت.

پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) در مورد بوسیدن فرزند می‌فرماید: فرزند خود را بوسیدید، زیرا برای هر بوسه‌ای که به ایشان می‌زنید، یک درجه در بهشت خواهید داشت که فاصله هر درجه تا درجه دیگر به اندازه پانصد سال راه است!

بنابراین، برای پرورش نیکو در بستر پاک، ابتدا باید محیط مهربانانه‌ای ایجاد کرد و سپس از دروازه دوستی و صمیمیت وارد دنیای کودکان شد.

نکته بسیار مهم و حائز اهمیت اینکه، کسانی که با کودک سر و کار دارند، باید مهربانی واقعی را در خود ایجاد و آن را تمرین کنند؛ اما چگونه؟ قطعاً بهترین روش و پایدارترین روش، اتصال به منبع مهربانی است؛ لذا هر چقدر ارتباط صمیمی مربی با منبع مهربانی، یعنی خدای مهربان (به معنای واقعی) بیشتر باشد، مهربانی واقعی در وجود او بیشتر و بیشتر ریشه خواهد کرد.

دینی حاضر است.

نکته بسیار حائز توجه و دقیق اینکه، بر اساس روایات، درست در هفت سال اول زندگی، در صورتی که کودکان حق آزادی و نیز سیادت و فرمانروایی داشته باشند، و اولیاء و مربیان به خواسته‌ها و نیازهای منطقی آن‌ها توجه کنند و میل و خواسته کودک را بر میل و خواسته خود ترجیح دهند، کودکان نیز روحیه اطاعت‌پذیری و تسلیم‌پذیری در مقابل حق را پیدا می‌کنند. بنابراین، هر کاری که به سیادت کودک لطمه وارد کند، مانند خلف وعده، دروغ و تحمیل خواسته‌های خود، آسیب‌های فراوانی به کودک وارد می‌کند. از این رو، برای پرورش و تربیت لازم است کودکان در دنیای خود، که همان دنیای بازی و سرگرمی است، آزادانه به کشف حقایق بپردازند و این وظیفه ما والدین و مربیان است که مفاهیم تربیتی و آموزشی را در همین قالب‌هایی که مطابق میل کودک باشد قرار دهیم و با آن‌ها در دنیایشان همراه شویم تا میوه‌های زندگی با کشف این حقایق به ثمر برسند و سرانجام مایه روشنی چشم ما شوند.

۴. هماهنگی و هم‌سوئی والدین با هم و هماهنگی آن‌ها با مربی

برای دستیابی به تربیت صحیح دینی، باید قبل از هر اقدامی اعمال و رفتار خود را اصلاح کنیم و سپس در محیط مهربانانه، سرشار از عطر رب مهربان، از دروازه دوستی و محبت به دنیای کودکان وارد و با آن‌ها همراه شویم و با زبان خود کودکان با آن‌ها رفتار کنیم و در نهایت اجازه دهیم مفاهیم تربیتی صحیح (بر اساس آموزه‌های دینی) را که ما آن‌ها را در دنیای آن‌ها در قالب‌های مخصوص کودکان قرار دادیم، آزادانه کشف کنند تا در وجودشان نهادینه شود.

هم‌راستایی والدین با هم در مسیر تربیت موجب ایجاد امنیت و حس اعتماد در کودک می‌شود. هر قدر این هماهنگی و هم‌راستایی والدین خدشه یابد، تعارضات کودک بیشتر و قدرت اعتماد او نسبت به حقایق کمتر می‌شود. همچنین، چون والدین مربیان اصلی کودک هستند، گفتارها و رفتارهای این مربیان اصلی، تأثیر ویژه‌ای بر کودک دارند؛ بنابراین، هم‌سوئی و هماهنگی والدین با مربیان بسیار مهم و در تربیت مؤثر است.

۵. مراقبت از حس سیادت و کرامت کودک

همان‌طور که پیش از این بیان شده، در مسیر تربیت، مهم‌ترین حرکت، تقویت روحیه فرمان‌پذیری از خدای متعال و تسلیم‌پذیری در مقابل حق است. در واقع با داشتن این روحیه است که فرد برای انجام تمام آموزه‌های

منابع

۱. قرآن کریم
۲. محمدی ری‌شهری، حکمت‌نامه کودک، انتشارات دارالحدیث
۳. اخوت، با کودکان خود طیب سخن بگوییم، نشر قرآن و اهل بیت نبوت